

РЕЦЕНЗИЯ

Изготвена от: доц. д-р Мариян Милев, катедра „Статистика и иконометрия“, Стопански факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

на дисертация на тема: DIGITAL TRANSFORMATION OF THE ALBANIAN AUDIT MARKET
(ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА АЛБАНСКИЯ ПАЗАР НА ОДИТОРСКИ УСЛУГИ).

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на решенията от Протокол №1/24.07.2025г. от проведено първо заседание на научното жури във връзка със защитата на **Илва Иса**, свободен докторант по професионално направление 3.8 Икономика, ДП „Приложение на изчислителната техника в икономиката“ с обучение на английски език, към катедра „Статистика и иконометрия“ за присъждане на образователната и научна степен "доктор", на основание Заповед РД 38-476 / 22.07.2025 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ и разпоредбата на чл. 4, ал. 5, 6 и 7 от ЗРАСРБ.

1. Преценка на структурата и съдържанието на проекта за дисертация

Представената дисертация се състои от 133 стр. основен текст и списък с информационни източници (библиография), които наброяват 185 и три допълнителни части. Структурата на дисертационният труд е логична, състояща се от уводна глава и резултатите са разделени в три глави, в които са поставените цели и задачи. От структурна гледна точка изборът във всяка отделните глава да има дефинирани свои задачи е удачен, като се завършва с преглед и обобщение на основните резултати. **Увода** съдържа основните необходими реквизити – актуалност на темата, цел и задачи, предмет и обект на изследването. Изследователските въпроси са ясно формулирани, а четирите предложени модела са логично свързани с основната тема. Методологията е уместна за целите на изследването и включва смислено разграничение между качествени и количествени подходи. Обсъждането на реалната ситуация в албанския одиторски пазар и липсата на използване на СААТs са силни страни на изследването. Въпреки това, в някои части изложението е прекалено описателно, особено при историческия преглед, би могло да се синтезира.

Първа глава: Тази глава въвежда темата за дигиталната трансформация в одиторската дейност в Албания, с особен фокус върху използването на компютърно подпомагани одиторски инструменти (СААТs). Авторката подчертава, че в условията на бързо развитие на технологии като изкуствен интелект и големи бази данни (Big Data),

одиторската индустрия е под натиск да се адаптира. В Албания обаче липсва практическо приложение на тези технологии.

Проблемът се засилва от факта, че няма задължителен софтуер, препоръчан от Националния счетоводен съвет, а одиторските практики масово се извършват ръчно. Това изоставане в практиката и липсата на научни изследвания в страната мотивират авторката да изследва кои фактори възпрепятстват използването на СААТs в Албания.

Формулирани са четири изследователски модела, всеки свързан с различна фаза от одиторския процес — дигитализация, виртуализация, специализация и използване на информационни системи. Целта на изследването е да се оцени използването на технологии в одита, факторите, които влияят на тяхното прилагане, както и връзката между характеристиките на одиторските фирми и използването на технологии.

Глава 2 започва с исторически преглед на одиторската професия и представя концепцията за управление на знанието в контекста на одита. Изследва се как знанието се придобива, споделя, създава, кодифицира и съхранява в организациите. Представена е и концепцията за „одит на знанието“, чрез който организациите оценяват наличието и пропуските в своите информационни активи.

Следва анализ на четирите основни фази на одитния процес: приемане на клиента, планиране, събиране на доказателства и издаване на одиторски доклад. Обясняват се понятията „одиторски риск“, „рискове от съществени неточности“, както и ключовите компоненти на вътрешния контрол.

Представени са международните стандарти за одит (ISA), които регламентират практиката по света. Подчертава се необходимостта от използването на технологии в одита с цел повишаване на ефективността и надеждността на докладите. Авторката разглежда също така влиянието на стратегическите одитни практики, както и тяхната роля за постигане на успех в професията.

В **Глава 3** се описва емпиричното изследване, проведено чрез анкета сред 60 одиторски офиса в Албания (без представителите на Big 4 — Deloitte, PwC, KPMG, Mazars и др.). Целта е да се оцени степента на използване на одиторски технологии и факторите, които оказват влияние върху това.

Използван е въпросник с 19 въпроса, покриващи както зависими, така и независими променливи (възраст, квалификация, позиция, опит, вид икономика, използван софтуер и др.). Четирите основни етапа на одита (дигитализация, виртуализация, специализация и използване на информационни системи) са изследвани с помощта на регресионен анализ.

Резултатите показват, че макар и някои технологии да се използват, все още има значителни пречки, включително недостатъчна подготовка, липса на обучение, разходи за внедряване и слабо разбиране на ползите. Факторите като възраст, квалификация и предишен опит оказват влияние върху възприемането и използването на технологии в одита.

В заключителната **Глава 4** се обобщават основните изводи от изследването:

Ниско ниво на използване на СААТs – Въпреки потенциала на дигитализацията, тя е слабо застъпена в одиторската практика в Албания. Недостатъчна ИТ подготовка на одиторите – Има спешна нужда от подобряване на ИТ-компетентностите.

Пречки пред прилагането на технологии – Сред тях са високи разходи, липса на обучение и ниско възприятие за ползите.

Необходимост от образователни и политически промени – Образователните институции и професионалните органи трябва да актуализират учебните програми и да насърчат прилагането на технологии.

Предложени са практически препоръки за подобряване на ситуацията, включително:

- въвеждане на обучение по софтуер като CaseWare и EPaudit;
- държавна подкрепа за цифровизацията на сектора;
- насърчаване на научни изследвания в сферата на одита и ИТ.

Дисертантът също така отбелязва ограниченията на изследването, свързани с ограничената извадка и възможността за субективност в отговорите. Изводите са от несъмнен интерес както за теорията, така и за практиката. Дисертацията завършва със заключение и набор от научни и научно-приложни приноси.

2. Оценка на получените резултати и научните и приложни приноси

Несъмнено представеният дисертационен труд е оригинална и интересна научна разработка с всички необходими реквизити за докторска дисертация. **Приносните моменти в дисертационния труд са достатъчни като количество и качество и напълно отговарят на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“.**

- Получените резултати показват реална картина на ниската степен на дигитализация в албанския одиторски сектор.
- Ниската статистическа значимост на моделите е отчетена коректно от автора, като се посочват ограниченията в обхвата и размера на извадката. Дисертацията допринася с нова концептуална рамка, фокус върху СААТs в Албания и анализ на влиянието на технологии като CaseWare XP.
- Научните приноси включват адаптация на утвърдени международни модели в местен контекст и разширяване на слабо изследвана тема.
- Приложните ползи се изразяват в конкретни препоръки към образователни институции, одиторски организации и политици относно нуждата от обучение и софтуерно внедряване.

3. Критични бележки и препоръки

Конкретни критичните бележки и препоръки няма. Струва си да се отбележат и някои съображения от по-общ характер:

- Част от изложението е описателно – например историческите части могат да бъдат съкратени.
- Статистическите модели могат да се валидират и с алтернативни методи на анализ.
- Разбира се, като препоръка, но не като критична бележка, за допълнително сравнение, би могло да се включат данни от съседни държави.

При финализирането на текста на дисертацията, бих препоръчал докторантът да направи задълбочен преглед и редакция на текста, като обърне внимание на следното:

- Библиографският апарат на моменти варира и може да се уеднакви с академичен стил (APA, Harvard и др.).
- Следва да се направи и един финален преглед за правописни и типографски грешки (има няколко, вкл. в подзаглавието).

Подчертавам, че отправените коментари не намаляват стойността на получените резултати и следва да се считат предимно като потенциални насоки за подобрене на представения проект на дисертационен труд.

4. Заключение

Дисертационният труд представлява задълбочено и добросъвестно научно изследване, което ясно демонстрира дълбоките теоретични познания на докторанта, както и уменията за провеждане на самостоятелно научно изследване на високо ниво. Текстът съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос и отговарят на минималните изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Смятам, че представената дисертация напълно отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от ЗРАСРБ и давам своята **положителна оценка на представения труд**, като убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди образователна и научна степен „**доктор**“ на **Илва Иса** в професионално направление 3.8 Икономика.

Изготвил: